

300 anys; altrament s'han assenyalat bastants casos de $\acute{e} > \grave{e}$ en mossarabismes (RPbilCal. 1, 89, n. 23), fet que també es podria explicar per l'acció de l'àrab. Que són molts els mossarabismes en *-iè* és molt conegut: en vaig aplegar una grossa llista en l'article castellà (DECH v, 603a15-35), encara que calgui descarregar-ne els NLL balears en *-itx* (després més ben explicats, com a cosa ben inconnexa), i per més que molts, i els més clars, tinguin $\acute{c}$ (*càrritx*, *cortiche* etc.), n'hi queden encara alguns d'obscurs.

Tanmateix la cosa més satisfactòria, perquè així s'expliquen totes les coses d'un plegat és partir de la base grega; que de fet els llatinistes i classicistes estan d'acord que el ll. *trapetus*, *-etum*, *-etes*, és un hellenisme generalitzat en llatí des dels orígens, des de la Magna Grècia, el gran país de l'oli i de la vinya. Tot-hom hi veu, en efecte, un derivat del verb grec per a 'trepitjar el raïm': *τραπέιν* (aor. *ἔτραπον*, pres. *τρέπω*); per als detalls morfològics, una explicació ben plausible és la de Niedermann (VRom. v, 187-8): *τράπητρον, nom d'instrument de formació normal, dissimilat en *τράπητρον* (op. cit.) sense asterisc i com a mot ben conegut. Ara bé, al costat de tot substantiu grec hi ha (o almenys es pot crear automàticament) un diminutiu en *-ov*. Sembla, doncs, que per al mossàrab podem partir sense escrúpol d'aquest grec *τραπήτρον*, probablement dut a l'Espanya visigòtica pels dominadors grecs, en els antics segles bizantins, en què aquests diminutius en *-ov* proliferaren en gran massa.

De la transmissió a Occident d'aquest *τραπήτρον* sembla que n'hi hagi alguns testimonis. Què pot ser si no això el nom de l'antiga població anomenada *Trepitua*: ja es troba així en el Geògraf de Ravenna (c. l'a. 700, però conservador de noms més antics); vegeu les cites en Weisgerber (*Rhenania Germano-Celtica*, 343, 345) i Holder (*Altcelt. Spr.* II, 1911): està provat que es tracta de *Trüpt* (d'on el nom modern, amb evolució normal del nom segons fonètica alemanya), entre Duisburg i Düsseldorf, a la sortida de la Conca del Ruhr, on degué haver-hi molta metallúrgia des dels temps celto-romans; però estant comprovat que hi hagué aquí força penetració cultural grega (moltes inscripcions en caràcters grecs), és clar que això pot venir d'uns *τραπήτρια* (plural de *-ov*) fargues o molins de ferro. Potser d'aquí també el nom d'un *Trapetius* bisbe d'Aurenga, vora el Roine, que figura en concilis gal·loromans de l'a. 585 (Holder II, 1904); i hem trobat *Trepeço* i *Trepezió* en el Nord portuguès a continuació del *trapiche* del S., però amb fonètica no mossàrab.

Les Prof. Carme Barceló i Anna Labarta fan ara una útil contribució a l'estudi del *trapig* valencià i de l'exploració agrícola-industrial de la canya de sucre en el Regne de Val., en *Sharq-al-Andalus*, Alacant, I, 1984, 55-70. En la qual hi ha una peça de gran importància: un doc. morisc en àrab, datat de 1588, i referent al Real de Gandia, en què consta dos cops la forma àrbiga *at-t-r-b-ta'* (a llegir segurament *at-tarbita*): es deu tractar d'un nomen unitatis en *-a* format sobre el genèric *tarbit*; i aquest és evident, i lleu, arabització,

d'un moss. *trapit*: «f at-tarbita matā l-marfağ ad-Dûk», trad. «20 libras que le obligan a servir y completar hasta 3000 formas vacías, buenas y acabadas, y puestas en el *trapiche* del excelentísimo duque --- y tiene que entregar las puestas en el *trapiche* arriba citado» (p. 64.5, 64.7).

Aquí tenim, doncs, una bona prova que, també a Val. quedà, alguna romanalla del primitiu grec *TRAPETUM*, junt amb el predominant *τραπήτρον*. És ben útil també l'aplec que hi fan de dades sobre el descabde-^{ment} de l'exploració sucraera en el P. València.

És possible, però, seguir-les en la hipòtesi que el mot i la indústria hi fossin portats des de Sicília: enlluernades pel fet que el Du C. i els erudits italians havien recollit doc. més completa (com passa sovint a causa de l'avenç més precoç dels estudis històrico-lingüístics a Itàlia que en el nostre país), volen interpretar diversos fets com a prova d'aquesta tesi, d'una manera forçada o errònia.

Elles mateixes s'afanyen, tanmateix, a reconèixer (p. 56.8) que, en el S. XIV, Sicília tenia «escasa actividad cañero-azucarera según las noticias que se poseen»; i que en els docs. àrabis de Sicília no apareix el nostre mot, sinó que el *trapig* s'anomena amb la denominació àrbiga *maçara* molí «ad moliendas cannas mellis» (veg. doc. de 1176 l'Idrissi); creuen que el mestre Blai de Blasi, veí de Gandia el 1431, era sicilià, com a entès; sense provar-ho, perquè és qualificat «olim civitatis de Palerm, regni de Sicilia» (cf. *olim*), però devia ser català; com ja es veu pel nom (*Blasi*, no *Biagi*), sens dubte un dels innombrables catalans tornats ciutadans de Sicília.

De la mateixa documentació que citen i apleguen, resulta clar que el desenrotllament de la indústria i conteu sucres creixé i es desenrotllà sincrònicament a Sicília i SE. d'Espanya. És el que han admès les bàsiques monografies de Chabàs («La cosecha del azúcar en el R. de Val.», *El Archivo*, 1886, 44ss.), i la recent de J. Pérez Vidal, «La cultura de la caña de azúcar en el Levante español», Md. 1973. Si fa no fa també pel mateix temps a Andalusia i Portugal.

Però la notícia més antiga, la de Marcial, es refereix al S. d'Espanya, i no pas a Sicília ni Itàlia; i el fet és que a Sicília i Sud d'Itàlia el naixement d'aqueixa indústria es produeix sota la dinastia catalana. Si raó hi ha per suposar un manlleu interromànic seria només en el sentit que el sic. i cal. *trappitu* són manlleus del nostre mossàrab *trapit*: justament així s'explicaria aquesta *pp duplicada* que restaria inexplicada fonèticament si en sicilià fos descendent directe de *TRAPETUM* (mentre que és un fet adotzenat que la *-p-* intervocàlica catalana sigui adaptada com a *-pp-* en els catalanismes del sard i del sicilià). És clar que vivint Sicília sota el govern de reis catalans era ben natural que es produís intercanvi de tècnica entre ells i nosaltres.

Com que la terra d'Arquimedes i de Galileu ha tingut sempre grans inventors en les arts mecàniques i enginyeres, és versemblant que ells també hi introduïssin millores; d'aquí que Jaume II es fes venir una